

hábor: háború 274. Utóbb Versegynél 1816. NyÚSz. 117.

»*hason*, vagyon e szerint: vad, *vadon*, biz *bizony*... Így már ma meg-nintsen; hanem csak ezekbenn: hasonol, (meg-hasonlik,) divellitur quasi, onnan *hasonló* a Részesülőbenn: similis, *hason-faj*, *hason-fele*... *Hason* tehát azt teszi: *azon hasból való*.« 298. NyÚSz. 122.

»*Hevenn*, ferveide, mint: *hajdann*, *mostann*, *régenn*, és valamint ezekhez, mintha Nevek vólnának, úgy szerkesztetődik újabb Előlutóljáró, úgy: *mostanábann*, *régenébenn*: úgy ehez is: *hevenn*, vagy *hevenyébenn*.« 265. Még nem tulajdonítja neki a hévség jelentését, mint már Vargyas 1750. NyÚSz. 127.

iszon, vagy *iszony*, iszonyú stb. 270. NyÚSz. 147.

kén. »Öszvetett Szók ebből: *kén*, ezek: *kén-kő*, vagy *kenő*, *kenésre való kő* (mint fen, fén-kő) ez is továbbá *kén-esső*...« 274. Sándor István már továbbképzí. NyÚSz. 167.

»*kényszer*, vagy *kénszer*, (mint: műszer, számszer,) elveszett Szó; lett abból: *kénszerít*, *kénszereg*, *elkényszeredett*,« 273. Sándor István 1801. NyÚSz. 167.

»*könyör* (mint: tsöd, tsödít, *tsödör*...) nincs meg ez a Szó.« Versegly 1805. NyÚSz. 186. — »Belőle lett, *könyörű*: (mint ebből: *gyöngy*, *gyönyörű*; *hábor*, *háború*.) E sintsen-meg; hanem belőle... *könyörög*... *könyörül*, quasi fit *könyörű*.« 274. Versegly 1808. NyÚSz. 186.

»*rag*, ragasz« 170, 248, 267. Nem tulajdonít neki jelentést. Mai jelentése Kresznericstől 1827. NyÚSz. 265.

»*Tan*. Nintsen így már magábann: illy formát tett: vizsgálódni valamiről. Lettek belőle... *tana*, *tanakodik*, *tanáts*, *tanít*, *tanúl* stb.« 286. Igen gyakran hivatkozik a *tan* gyökére 142, 243, 244 stb. Pápay Sámuel 1808 majdnem szórúl-szóra idézi. Vö. NyÚSz. 322.

»*Terep*. Ebből (melly nints már) lettek: *terepély*, *terpeszt* stb.« 288. SL-nál (1808) már spatium, planities. NyÚSz. 335.

Bizonyára még több ilyen elvonás eredetét kereshetjük a Debr. Grammatikában, de én csak a legvalóbbszínűeket válogattam ki, hogy rámutassak a nyelvújításnak erre a forrására is.

TOLNAI VILMOS.

MI HASZNÁT VETTÜK A NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁRNAK?

I.

Hogy mi hasznát vettük a NySz.-nak?

Csak a napokban is haboztam, hogy vajjon mondhatjuk-e ezt magyarul: »jól üt ki a dolog«? A NySz. útba igazított, hogy mondhatjuk. — Vagy azt olvassuk a feleséggemmel Petelei megjelenendő elbeszélései mutatványában (Kígyó a paradicsomban, a Lampel-féle Irodalmi Értesítő III. évf. 2. sz.-ban): »Egy

nagyon szép köntösös cifra fehérszemély állingál a zúgó vásárban«, tovább is: »A nagyon szép köntösös cifra fehérszemély közeledik«. Eleinte erőlködünk, hogy gyűjtőnévnek értsük, sok asszonyt képzeljünk a vásárban, de végre be kell látnunk, hogy ott bizony csakugyan csupán egy asszonyról van szó. Lehet-e *egy* személyről azt mondani, hogy fehérszemély? kérjük. Nem; egy asszony lehet fehérszemély, de nem fehérszemély. — De Petelei mondja. — Ez már valami; különösen mert annyiszor mondja, mintha ~~be akarná erőltetni az irodalomba~~. Hát nézzünk utána! A Tájszótár csakugyan ismeri több vidékről. A NySz.-ban azonban az idézett mondatok mind csak gyűjtő értelműek. Eszerint az eredmény világos. A *fehérszemély* gyűjtő értelmű, mikor pedig egyes asszonyról, lányról van szó, ez *fehérszemély*, vagy akár *fehércseléd*, *vászoncseléd* is lehet, de nem *fehérszemély*. Legalább általában és eredetileg így van. A másik, egyéni jelentés még nagyon fiatal fejlődés lehet, korai még az irodalomba betuszkolni — ezt különben sok író szereti megtenni manapság, ebben keresve az írói érdeket; pedig éppen szegényítik vele a nyelvet, mert kiszorítják a másik jó szót, mint ebben az esetben a *fehérszemélyt*.

Hát csak rövid időn belül is ilyen hasznát vehettem a NySz.-nak s ilyen szolgálatot akárkinek is tehet e mű, ha kell is némi kritika a használatához, mint mindenhez a világon, legkivált pedig a — Ballagi Aladár könyvéhez. Nem következik ugyan, hogy nem volt meg a nyelvben, a mi nincs meg a NySz.-ban, de az esetek nagy többségében megadja a tájékoztatást NySz.-unk úgy is, a hogy elkészült.

E gyakorlati eseteknél még fontosabb hasznát vettem a NySz.-nak nyelvészeti dolgozataimhoz. Nélküle úgyszólván nem is mozdulhattam volna. Mikor azt kellett bizonyítanom, hogy a *valaki*, *senki* névmások előtagja is hiányozhatik megfelelő mondatokban, s nem lett volna szabad magam gyártotta példákat felsorolni, vagy mikor az *egyenest* szó alkatelemeit akartam boncolni, nem kellett napokon át olvasnom régi műveket, míg egy-két példára bukkanhatok, hanem azonnal találtam a NySz.-ban. Az embernek nincsenek mindig féltetett bizonyítékai, hogy azokat vegye elő, hanem sokszor kellene keresni, mikor a dolog valóságáról meggyőződünk, vagy kétségünk fölmerült. Példátlán időpazarlásba kerülne ilyenkor a régi művek forgatása, míg a NySz. azonnal útba igazít. S még ha az ember ráérne is a régi könyveket újra meg újra forgatni, ki férhet hozzájuk pl. így vidéken? Nem is lehet annyi kötetet kéz alatt tartani, sőt a legfontosabbak egyáltalán hiányzanak. E hiányt nagyjában pótolja a NySz., melyet minden nyelvész megszerezhet. Az már nem nagyon fontos, ha a keresett tanulásnak csak kétharmadát találom meg, egyharmadától pedig meg vagyok fosztva. Ez a kétharmad tanulás is mérhetetlenül értékesebb, mint semmi tanulás. Pedig ha még halasztották volna a NySz. kiadását, most csak ebben a »semmi tanulásban« volna részünk itt a központtól távol eső

részekben s tíz-húsz év múlva mégis ugyanazokat a botlásokat követték volna el a szerkesztők, mert mégis csak kezdők lettek volna s az Akadémia nem engedte volna a hetvenes évek gyűjtését, a melyre már pénzt költött, eldobni. Ne tessék hinni, hogy épen annyit okultak volna az emberek — azok is, a kik olyan nagy hangon bírálják — a NySz. kiadása nélkül, mint így a kiadott mű gyakorlati használata közben. Ha most jobbat tudnának csinálni, nem bizonyos, hogy úttörőkül is ilyen jót tudnának, mikor még Ballagi Aladár is, ki nemcsak leszúrta, hanem kifacsarta a kifacsarható tanulságokat a NySz.-ból, igen-igen rossz nyelvtörténeti-szótár-szerkesztőnek bizonyult: régi szöveget híven közölni nem tud, közönséges mondatokat meg nem ért, a jelentésetérésekre figyelmét kiterjeszteni nem bírja stb.

Teljesen meg lehetünk nyugodva, hogy a NySz. a legjobb, a mit az a kor az adott viszonyok közt nyújthatott s hogy vétek lett volna Szarvas Gábor tudományát veszendőbe hagyni, mielőtt a NySz. szerkesztésébe fogtak volna. A halogatással nem tettük volna jobbá a NySz.-t, de lejjebb nyomtuk volna mind szótár-irodalmi ismereteink, mind egyéb nyelvtudományunk színvonalát.

Lőcse 1904. febr. 29.

KALMÁR ELEK.

II.

Hogy mi, a kik a NySz.-ból csupán csak tanultunk s nem hiányok után bogarásztunk, mit köszönhetünk e műnek, egy pár sorban el nem mondhatni. Hogy azonban a NySz. hébe-hóba hogyan segít ki bennünket zavarunkból a maga »hiányosan«
összeszedett adataival, arra nézve elmondom a következő esetet:

Nagy Géza múzeumi tisztviselő Kézdivásárhelyi Vásárhelyi Géza tinnyei földbirtokos könyvei közt talált egy 16. századi magyar kéziratot. A kéziratból mindössze néhány mondatot jegyzett ki magának, hogy Budapestre jöve aztán a NySz. segítségével megállapítsa, vajjon ismert szöveggel van-e dolga. Nagy Géza hozzám jött, s a tőle kijegyzett három mondat alapján a NySz. segítségével megállapítottuk, hogy a kérdéses kézirat a Festetich-kódexnek egy eddig ismeretlen 16. századi másolata (vö. NyKözl. 30: 350). A három mondatra most se én, se Nagy Géza nem emlékszünk, de határozottan tudjuk, hogy mind a három adat benn volt a NySz.-ban, s így egyszerre tájékozódunk az új lelet becse felől.

Budapest 1904. április 6.

MELICH JÁNOS.

III.

A Nyelvtörténeti Szótárt mindig azzal a tudattal használtam és használom, hogy régi irodalmunknak csakis java része van benne feldolgozva s már csak ezért sem foglalhatja magában minden hiány nélkül régi nyelvünknek teljes adattárát, és hogy

mint úttörő munka a kezdetnek mindenféle nehézsége miatt nem lehet ment a hibáktól és fogyatkozásoktól. Ez a tudat és a szerkesztők Bevezetése, azt hiszem, mindig megóvott, hogy használata közben tévedésbe ne essem. Ha láttam, hogy egy-egy szó, mely ma is közönséges és épen nem látszik valamely író önkényes alkotásának, — csak 17. vagy tán 18. századi író művéből van idézve, korántsem tartottam kétségtelennek, hogy előbb nem fordult volna meg magyar ember ajkán vagy nem volna felfalálható a kódexek lapjain.

Így azután hasznomra vált a szótár a magyar szavak és szó-lások történetére nézve annyiban, a mennyiben válhatott és mondhatom, nagy hasznomra vált.

Mostanában, hogy az új Nagy Szótárhoz való adatgyűjtéssel foglalkozom, a Nyelvtörténeti Szótár segítségével állapítottam meg nem egy szónak helyes és pontos értelmét, különösen mikor 18. századi írók művét dolgoztam fel. — Hogy csak egy példát említsek, az 1750-ben megjelent Heptalogusnak 14. lapján talál-tam ezt a mondatot:

Ha pedig rút abrázatod
Szép erköltsel kell potolnod
Személyi hibaságot...

Nyilvánvaló, hogy itt a *személyi* szónak valami különös, ma már elavult használatáról van szó. Ambár az értelmét ki lehetett volna következtetnem máskülönben is, elővettem a NySz.-t s ott a *személy* szónak mindjárt első jelentése megmagyarázta ezt a helyet. Mindjárt az Ehrenfeld-kódexből olvassuk ott ezt a mondatot: »Emberék ystennek zemelyere teremtetek.« Ez tehát megmagyarázza, hogy itt személyi hibaság = az arcz rútsága.

Ugyancsak a *személy* szónak a NySz.-ban előforduló példamondatai tették világossá előttem ezt a verset, mely Bertalanffi Pálnak A nagyravágyódó világ fiának ... siralmas panasza című munkájában (1761) olvasható:

Azt vélnéd, eszelősség,
Hogy Angyali Nemesség
Hitvány ember Képét
Fel-vegye 's-Személyét. (122.)

A NySz.-ban a *személy* szó 2. jelentésére például olvassuk a többi között az Ehrenfeld-kódexnek ezt a mondatát:

»Az angyal azon *zemelben* frater Bernaldnak yelenek.« — Ha összevetjük a két helyet, mindjárt megértjük, hogy itten a *személy* szónak egy szintén régies jelentésével van dolgunk, mely a szótár szerint = forma, figura, species externa.

Így folytathatnám a példáknak hosszú során át, melyekben nem kellett tapogatózással, némely, a nép nyelvében elszigetelve fennmaradt kifejezéssel, vagy pedig önkényesen megmagyaráznom egy-egy szót vagy szólásmódot.

De vettem én más hasznát is a NySz.-nak. Nekem az a meggyőződés, hogy ha magyarul beszél vagy ír az ember, beszéljen és írjon magyarul. Ezért minden igyekezetemmel kerülöm az idegenszerúségeket s akárhányszor a NySz.-t nézem meg, hogy valami régi, jó magyaros kifejezést keressek benne és találok is bőségesen.

De mikor az idegenszerúségeket kerülöm, gyakran eszembe ötlök az a kérdés, hogy ez vagy amaz a németesség miért honosíthatott meg olyan könnyen a magyar nép nyelvében. Erre a kérdésemre is adott már választ a NySz. Ott van pl. ez a sokszor emlegett németesség: *jól néz ki*.

Keresem a *kinéz* szót a NySz.-ban, hátha ennek az adataiból megmagyarázhatjuk, hogy mért terjedt el olyan nagyon a *kinéz* szónak németes használata. Mindjárt az 1. alatt ilyen példákat olvasok: Telyesseggel minden arczelattyal dihóság néz vala ki. (Decsi: Sallustius 12.) Ki néz szemekből az szomorúság (Molnár Albert: De Summo Bono 127). Bátor ők maguk titkolják, de mégis nyilván ki néz belőlök az uri természet (Faludi: Nemes ember 11.) és a többi. — Az ilyenféle beszédnek elterjedése nagyon hozzájárulhatott a hozzája hasonló németes szerkezet meghonosodásához.*

Tanítás közben is számtalan esetben hasznát veszem a NySz.-nak. Régi íróink olvastatása, ismertetése közben sokszor utána kell nézmem valamely elavult szónak, hogy megmagyaráz-hassam. Ilyenkor megint csak a NySz.-hoz fordulok, mert a régi íróknak iskolai, jegyzetes kiadásaiban is gyakran előfordul, hogy épen az a kifejezés nincs megmagyarázva, mely leghomályosabb.

Igy folytathatnám tovább is, de ezekből is látszik, hogy mennyi mindenféle hasznát veszem én a NySz.-nak, még hiányos-sága és tévedései mellett is.

Szily Kálmán azt mondja érdemes művének, A Magyar Nyelvújítás Szótárának előszavában:

»Sok dátum-tévedést s egyéb hibát, de még több hiányt fogtok benne találni. Sokról, a mit újnak mondok, be fogjátok bizonyítani, hogy már jóval előbb, sőt talán a régi irodalom nyelvében is meg-volt; ... De azért az én munkám nem vesz kárba; meglesz a nagy haszna: új kutatásokra fog ösztönözni s fölkelti bennetek az ellen-mondás szellemét.«

Ezt a mondást alkalmaznunk kell minden történeti szótárra, annál inkább arra, melyről előre kinyilatkoztatják alkotói, hogy sem teljes, sem minden ízében hibátlan nem lehet.

Szentes 1904. febr. 25.

MOLE CZ BÉLA.

* A *kinéz*-féle szólások gyors elterjedésének okát már sokszor kutat-ták; vö. pl. Kaz. Lev. 2: 91, Simonyi: A nyelvújítás és az idegenszerúségek 41, Nyr. 27: 129, 28: 558.

A szerk.

IV.

Tóth Béla jeles tárczacikkelyéből, — melyet szerzője akkor írt, mikor Ballagi Aladár első fölolvásásait tartotta az Akadémiában a NySz. ellen, — időszerű és tanulságos lesz most újra elolvasni a NySz.-ra vonatkozó részeket. — *A szerk.*

»Nem szándékozom ama keserű, sőt szomorú vitába elegyedni. Nem ép azért, mert nem vagyok nyelvész. Ime nem nyelvész Ballagi Aladár sem, a ki ezt az ádáz háborút indította. Szótárak hiányait és hibáit észreveheti akárki... A NySz. hiányait és hibáit észrevehetjük minden tudományos készültség nélkül is. Lehet és van is közöttünk akárhány szegény *homo unius libri*, a ki világeletében csak egyetlen egy régi magyar könyvet olvasott. Ez az ember olvasás közben előtte ismeretlen szóra bukkan. Tudni akarja, mit jelent az a szó. Előveszi a NySz.-t; és íme nem leli meg benne, a mit keres. Ez az ember ekkor a NySz. egy hiányát fedezte fel, nem a tudásával, hanem ép a tudatlanságával. Mászor ugyanez az ember az ő tudásának körében levő dolgok hibás voltát ismeri fel, és azt mondja: »No a *tobak* már mégsem 'burnót', mert nálunk, Székesfejérvárott, a gyermek is tudja, hogy a *tobak* tímár«. Ez az ember nem is sejtí, hogy az a szó török hódoltságunk maradványa, de nem is kell, hogy sejtse, mert így is igaza van. Olyat állított, a mit csakugyan tud, a nép nyelvéből; tehát tudományos valóság, a mit mond. A tudatlanban néha működik az egyszerű józan ész, meg az ép szem is. A NySz.-ban ezt olvassa: »*Süge*: [?]. Az havasokon sügével tolja az ló az havat (MONTME. IV. 296)«. Ekkor az én tudatlan emberem nagyot üt öklével a Szótárra, és diadalmasan kiált fel: »No hát én megértem azt a titkos értelmű *süge* szót! Az havasokon *szügyével* tolja az ló az havat«. És mindehhez nem kell tudományos készség, egyetemi fokozat vagy oklevél. És az én emberem, a ki ezt felfedezte, mégis csak tudatlan ember.*

A NySz. sok hiányát és hibáját bizony sűrűn láttuk mi nyelvészetben iskolázatlanok is. Szükségeink, kisebb-nagyobb olvasottságunk, no még a véletlen révén is, igen sok bajra bukkantunk. És talán módunkban volt volna akképen örvendezni az akadémikusok kárán, a mint Cuvier örvendezett, mikor a *Dictionnaire de l'Académie*-ben megtalálta azt a hirhedett kis czikket: »*Ecriveisse: petit pion rouge qui marche à reculons*«. Csakhogy örömmünket eleve megrontotta az a tudat, hogy az az ember, a kinek rovására e sok szomorú és mulatságos tévedés, mulasztás, e sok megdöbbentően rossz olvasat és helytelen értelmezés *legislegnagyobb*

* De itt a józan esze se használt neki: a *süge* nem *szügye*, mert ilyen írásmód nem lehetséges Rákóczi György 1635-i levelében, melyből az az adat idézve van (Török-m. okmánytár 4:296): »Tegnap viradóra itt az téren is vala három ujnyi hó, az havasokon sügével tolja az ló az havat«. A levélnek kiadója, Szilágyi Sándor zárójelben azt mondja, hogy itt a *süg* = *csüg*, tehát a ló csüdjével, csüdjével, azaz lábaszárával tolja a havat.

részt esik: Szarvas Gábor már nem a maga szemével dolgozott, mikor ezt a munkát végezte... A NySz. az ő életének sóvárgással szeretett célja volt. Mikor a nagy munka a megvalósulás felé közeledett, ő reá rászakadt a testi gyarlóság sok keserve; még a szeme világát is elveszítette. De azért érezte, hogy lelkének ereje nem hibbant meg; a *mens sana in corpore aegro* tudata sarkalta a dolgozásra, és régi szerelme, a NySz. iránt való szerelme, talán még fényesebben lobogott, mint valaha. Mert tudta, hogy az ő élete a munka; s ha nem dolgozik, megszűnt élni. Nagy tudós nagy tudásával, gyöngé beteg gyöngé erejével végzett munkája, ez a dicső és szomorú fáradozás, utolsó küzdelme volt a létért. A természet szent joga. Ha ezt is elveszik tőle, meghalt volna már régen, elcsüggedve, talán kétségbe esve.

A *reliquia Szarvasiana* oly hiányos, oly hibás, sőt kimondom a súlyos szót: oly szegényes, a minő csak egy világtalan szótárszerkesztő műve lehet. Hemzsegek benne az olyan tévedések, a melyeken megbotránkozhatik még az egészen tanulatlan ember is. De mily könnyű neki megbotránkoznia!... Mink, a kik csekély munkáinkban egyenesen a forrásból szoktunk meríteni, alig sejtjük, mily igazi tragikum az, mikor a szótárszerkesztőnek ilyen másodkézből került, nehezen ellenőrizhető adatok alapján kell dolgoznia. Hát még világtalanul!... Bizony megesik az ember szíve ezen a keserven...

A NySz. hiányait és hibáit, azt hiszem, lajstromba foglalta mindenki, a ki e művet lelkiismeretesen és értelmes emberhez illően használja. Összeírta mindazt a sok pótló és helyesbítő adatot, a melyet a munka megjelenése óta a sok szakbeli és a sok érdeklődő közölt. Ez mind értékes dolog; és múlhatatlanul szükséges, hogy a mű pótlékában közzé legyen. Ha meglesz az ízet, az olvasónak nem kell többé kritikai szempontból mellesleg, szinte gyanakodva kutatnia az adatok helyességét, mint most; és a munka valóban eléri célját: hogy a magyar nyelv minden munkásának vezérlő kalauza legyen.

.... Hogy azt a három kötetet papirosmalomba küldjék? Én bizony nem adnám oda az én példányomat ~~sem~~ áron, pedig rongyos. Rongyos a sok forgatástól. Mert nincsen könyvem, a melyet annyiszor forgatnék, mint ezt a művet. Sőt megvallom: nem tudnék nélküle dolgozni. Vagy legalább nem tudnék a becsületes öntudat nyugalomával dolgozni. Kenyeremet tollammal keresem. Ha visszatekintek a NySz. megjelenése előtt írott munkáimra, azt látom, hogy minden írásom magyarsága csak a hiányos iskolai tanultság és a tapogatódzó érzék műve. S ha ma már azt merem mondani, hogy magyarságomnak és stílusomnak van komoly alapja, vagy legalább él bennem a tudatos törekvés, hogy meggyőződés nélkül ne cselekedjem semmit a nyelv dolgában: a NySz.-nak köszönöm...

A mai nemzedék nyelvünknek válságos korszakában nőtt fel. Mi, szerencsésebbek, hazuról magunkkal vittük a szülei ház drága

örökségét: az ép érzéket, mely a nép nyelvében gyökerezik. De mily tompító viszontagságokat kellett aztán elszenvednie ez érzéknek! Az iskola, az olvasmányok (főkép a hírlapok), a városi hibrid beszéd, mind csak arra való volt, hogy a gyöngébbeket megrontsa, az erősebbeket pedig legalább is megtántorítsa. Ha merek azzal dicsekedni, hogy én talán az erősebbek közül való vagyok, egyzersmind megvallom azt a gyöngeségemet, hogy a rossznak sejtése és a jónak hiányos ismerete révén a tétovázás örvényébe jutottam... Ekkor került a kezembe a biblia. A NySz. Mert bizony biblia az, hiába emlegetik csúfondárosan ezt a dicséretét. Abban is hasonlatos hozzá a Szentírás, hogy magát az ó-testámentomot sem olvashatja botránkozás nélkül a szórszálhasogató, ki csak a betűbe ragaszkodik, a szókat hüvelyezi és kajánul örvendez, ha ellentmondásokra, homályos helyekre, kocsintásokra és egyéb gyarlóságokra akad. Valóban a Szentírást is becsületes kritikával kell olvasni. Bizony nincsen mindenkinek ahhoz való tudománya; de a jóakarató emberben az evangélium békéje lakozik; és a jámbor szándék jó vezérlő. A NySz.-t magyar lelkünk épülésével olvashatjuk mindnyájan. Hiányait, hibáit érezzük, sőt tudjuk; de ha nincsen bennünk ellenséges szándék, háládatosan fogadjuk a belőle áradó malasztot...

...Hiába, magamról is kell szólnom, mert e levelemnek csak az a célja, hogy bebizonyítsa: mily áldásos hasznot köszönhet a NySz.-nak a komoly szándékú magyar író. Magamról tudom, saját írói életem bizonyította be nékem, hogy ez a mű a mai napokban a legjobb kalauza és oktató barátja a tollforgató embernek. A nyelv helyessége, a phraseologia, a szóbőség, a synonymák, a jelentéstan, az árnyéklatok, az ódon erő, a fordulatosság, a keleties gondolkodással járó képes és közmondásos beszéd és a sok más példa és készség, a melyre a stílistának szüksége lehet, mind forrásként buzog elő ebből a munkából. Igen meggondoltam, a mit most mondok: magyarságában öntudatos író nem dolgozhatik a NySz. nélkül. Még a publiczista sem. Hát az elbeszélő, a drámaköltő, a kinek alakjai a régi magyarság világában élnek és szólnak! Arany János nagyságának egyik titka, hogy ő, a dicső, úgy ismerte ódon irodalmunkat, mint előtte senki más. Ma a tudósok már talán jobban is ismerik; a művészek között azonban, sajnos, nincsen egy lélek sem, a ki gyönyörű mesterségének fényét, színét, zománczát daliás multunk csodálatos hatalmú, szűzi bájú magyar nyelvétől kérhetné. Mert ebben a rohanva siető korban egyrészt nem érnek rá a régiség tanulmányozására, másrészt — és ez a nyomósabb ok — a nyelv mai hibrid állapotában a legszebb példának sem lehet már eléggé mély hatása. De a lelkiismeretes író, kort és embereket festvén, legalább a sértő anakronizmusoktól akar menekülni. Tanácsra van szüksége esetről esetre. És hová folyamodjék, ha nem a NySz.-hoz?

Ne küldjék papirosmalomba, ne bizony. Mert nélküle, attól tartok, minden mostanában írott könyvünk méltó lenne az aczél

czápa, a *holländer*, rettenetes fogaira. Azon kétség nélkül oka van örülni minden igaz magyar embernek, hogy az Akadémiát ilyen mulatságos szegény érte. A leghatásosabb baklövéseket még németre, oláhra is le lehet fordítani; hadd tudják meg odakint is, milyen nagy szamarak vagyunk mi. Mondom, le lehet fordítani két-, három- vagy ötszáz baklövést; de nem lehet lefordítani a negyvenezer adatot, mely ma minden magyar nyelvbúvárnak és stilistának legfőbb erőssége. Erről hát nem is fog tudni se a német, se az oláh.

En csak egyet szeretnék eltitkolni a külföldtől: azt a nagy szegénységünket, hogy a NySz. új kiadására harmincz-negyven éven belül gondolni sem lehet. Mert nálunk, sajnos, az ilyen vállalkozás még mindig olyan, a milyen nagyapáink fél életre szánt *tubákszínű* kabátja volt. Viselni kell, míg csak el nem szakad; mert új nem futja. Ez rettenetes szegénység. Az Akadémia az első füzet megjelenése óta tudja, mennyi e műben a *paralipomena kai diorthoumena*; és az utolsó füzet megjelenése óta azt is tudja, a mit talán maga sem remélt: hogy a NySz.-nak a tudomány és az irodalom életére rendkívüli hatása van, s hogy ez a három kötet az ő legerősebb könyve. Mindez arra kötelezné az Akadémiát, hogy mentől előbb kezünkbe adja a javított, a bővített, a számtalan új adalékkal és főképp Szamota István hagyatékával gyarapodott új kiadást. De nincsen pénz. Csak ép a pótlékra tellik. Ha már így van, dolgozzék legalább ezen a pótlékon minden művelt magyar. Nemes és áldásos munkát végez az is, a ki csak egy adattal növeli e mű gazdagságát és helyességét. Papiros-malom?...

Alkotás kell nekünk, szegény magyaroknak, nem rontás.«

(Pesti Hirlap 21. évf. 57. sz.)

KÉT KÜLÖNÖS NYELVJÁRÁSRÓL.

A gömörmegeyi Rozsnyón és vele szomszédos Csucsomban divó nyelvjárásról és a két nyelvjárás használta tájszókról kívánok egy kis ismertetést közreadni. A rozsnyói és csucsomi nyelvjárás, — emez némi árnyalatában az ő-ző nyelvjárás sajátságait is mutatja — egész hazánkban páratlanul áll.

A rozsnyói, palóc árnyalatú, német- és tótszerű hangsúlyozással, a kettős mássalhangzónak teljes kizárásával folyó dialektus Rozsnyóra és a vidékén levő Krasznahorkaváraljára, Jólészre, Hosszúrétre, Rudnára és Nadabulára terjed ki, valamint erősebb tótsággal, némely sajátságaival Csetneken és Jolsván is — a hol az *e* helyett *i-t* mondanak — föltalálható. Itt nemcsak azt mondják: *aluggyál*, *fekügyél* (*fekügyil*) stb., de *ostoral* hajtják a lovat, *cukoral* édesítik a kávéét és *vanakal* kontrázzák meg a játékost *aba* bolond alsósba.

Eredeti sajátsága ennek a nyelvjárásnak az is, hogy mindig